

26B
25

משרד החנוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

עלון הדרכה להוראת פרשת השבוע
ע"פ הגליונות של נחמה ליבוביץ

פרשת תצאק הזה לכם
שם י"ד א-כ

תזריע (תשכ"ז)

חבא ללמד שאלה א ושאלה ב שבגליוננו ידאה לתלמידיו תחילה את משנה פסחים ט' ה' :

מה בין פסח מצרים לפסח דורות? פסח מצרים מקחו מבעשור, ומעון חזית באגודה אדוב על המשקוף ועל שתי הפזוזות ובאכל בחפזון, ולילה אחד, ופסח דורות נוהג כל שבעה.

עסקנו בשתי השאלות הראשונות של גליוננו בהנדל הראשון, ביתר דיוק: במה שנאמר במספר של הנדל זה, ונראה שהנדל זה טעמו כהנדל השני: הגשת הדם למשקוף ולמזוזות, - שניהם יש בהם טעום הכשרת הלבבות לקראת היציאה מעבודת לחיות.

ההשתחררות הפנימית מהשפעת הזרים, מקבלת עולם לא רק תחיוני של נובשים אלא גם עולם התרבותי - קבלת אמונתיהם, דעותיהם, מנהגיהם ואורח חייהם, ההשתחררות זו ("סור מרע") וקבלת עול מצוותן של מלכם הם - ("עשה טוב") היא הקודמת להשתחררות התחיונית. ("מצות שיתעסקו בהם כדי שיגאלו"). הגמתי הספורי על "עירום" למי שאין בידו מצות ומעשים טובים מתפרש בפירוש המכילתא "ברורי המדות" לר' יצחק אליהו לנדא: *

כל מלה "ערום" כשהוא חסר יו"ד הוראתו ערום הגוף כמו ("יחז' י"א ז') "וערום יכסח בגד"; ("י"ח כ"ג כ"מ") "ועזבו ערום ועריה". וכשהוא מלא יו"ד, הוראתו עירום הנפש, (זולתי דב' כ"ח מ"ח: "ברעב ובעמא ובעירום ובחסר כל", שהוא יוצא מן הכלל). לכך דרשו בראשית רבה ובילקוט (בר' ג' ז') "וידעו כי עירומים הם" - מצוה אחת שהיתה בידם נתערטלו מסבה. ולא פירשו כן (בר' ב' כ"ב) "ויהיו שניהם ערומים" משום שהוא כתוב חסר יו"ד הוראתו על גלוי הגוף ושם כתוב מלא, לכך דרש "ואת עירום" גלי מצוות...

אך בתנ"ך המדויק שנינו - דפוס קורן - אינו כן. והפ' הראשון המובא בדבריו כעו ("יחז' ז') כתוב בן מלא, והפסוק האחרון שעליו ידבר, הנדרש במכילתא שלנו - הכתיב חסר "ואת ערום ועריה" בלי יו"ד. והבאתי דבריו - כדי ללמד עך כמה יש לבדוק אחרי הכתוב במספרים.

השאלה השנייה (על דברי רבן גמליאל) שאלה ידועה היא ודבריה נכתב עליה. הרבה מספרתי הגדת פסח תולכים בעקבות הראב"ע שהבאתי; אברבנאל הולך כאן בעקבות הרמב"ן י"ב ל"ט ופ' טס. ואנסיף עוד את דעת שד"ל ד"ה מסכו וקחו;

וחנה טעה בפרשה הזאת לא הזכיר כלל לישראל ענין אכילת המצות ואסור החמץ אע"פ שכבר נצטוה על כך בפרשה של מעלה כי ידע, שיצאן מבורשים ולא יספיק בצקם לחחמיץ, אבל טעה לא אמר להם דבר מזה, כי לא היו יכולים להבין לסח יאכלו מצוה. רק אחר שיצאו, פרש להם (בסימן י"ג) אסור החמץ ומצות המצות, כי אז הבינו, שזה לזכרון הנס שבורשו ממצרים ולא יכלו להתמסמה. אך אע"פ שלא אמר להם טעה אסור החמץ, מכל מקום נראה שאמר להם, שיאכלו את הפסח על מצות ומרורים; ואכילת הפסח על מצות נראה שגם הוא טענין החיפזון, שנתחייבו לאכלו בחיפזון.

ודאית גזולה שלא נצטרו במצרים על בעור הסך הוא מה שכתוב ("ל"ד) "וישא העם את בצקו סרם יחמץ" שנראה שלא היה אלא מפני החפזון, שלא יכלו לאפותו מפני שהיו ממתינים שיחמץ, ואם כבר נצטרו על המצה, היו אופים בצקם מיד אחר חלישה; ולא היו ממתינים עד שיחמץ.

וחנה שבורשו ממצרים, ולא יכלו להתמסמה וגם צידה לא עשו להם, הכוונה שלא הספיק בצקם לחחמיץ, ועל כן לא אפר אותו ולא היה להם צידה לאוכל - אלא בצק.

ובדאי לפיין בוגרי זניאל גולדשמידט "סדרת הגדה של פסח" ע' 47. *

בפרשו להגדה פסח של אברבנאל מעיר על עוד סחירה שאותה רצה רבן גמליאל לישבת: לפי שראח רבן גמליאל בסגנון הכתובים שני טעמים במצות המצה: האחד שמורה על הגלות, להיותו "לחם עוני" ולכן אמר ("י"ב ח") "על מצות ומרורים יאכלוהו". השני כתוב במשנה תורה (דב' ט"ז ג') "שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני, כי בחפזון יצאת מארץ מצרים, למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך" שגוף היות המצוה זכר ליציאה הסתירה, לא לגלות, לכן בא רבן גמליאל להחיר הסתירה, באוסרו שהמצוה שנצטרו בה בפסח מצרים ("י"ב ח") לא היתה מאותו טעם שנצטרו עליה לדורות, כי המצות שנצטרו עליה בפסח מצרים היתה זכר לגלות ולעוני, ושלדורות היתה זכר לחפזון ולמהירות הגאולה, ולכן אמר: "מצח זו שאנו אוכלין" וגבי פסח אמר: "פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שביהמ"ק קיים", מפסח דורות היה מאותו טעם שהיה פסח מצרים, אבל המצה שאנו אוכלין לדורות לא היתה מאותו טעם שנצטרו בה בפסח מצרים, שהיו זכר לענוי כמו שאמר בתחילת האגדה: הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים".

נחמה ליבוביץ

* מכילתא ווילנא 1844

** שוקן ירושלים תש"ז